

SON ZAMAN AYARI-II: “NESİ” YA DA HARAM AYLARA MÜDAHALE

Veli KAYHAN
Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
vkayhan@erciyes.edu.tr

Öz

İslâmiyette Ramazan orucu, hacc vb. ibadetlerin Kur’ân’ın belirlediği “kamerî yıl” ve on iki “kamerî ay” düzenlemesinde belirlenmiş olan zamanlarında yapılması şarttır. Hz. Peygamber, bilinmekte olan bu ayları tekraren belirlemiş olup bunlardan Zülka’de, Zül’-Hicce, Muharrem ve Recep, harp vb.nin yasaklandığı “haram aylar”dır.

Câhiliye devrinin müşrik Arapları Hz. İbrahim’den gelen alışkanlıkla kamerî yılı kullanıp haram aylara hürmet etmişlerdir. Zamanla bunların peş peşe gelen ilk üçü boyunca baskın, vurgun vs. yapmadan durmak işlerine gelmez oldu. Sistemi değiştirmediler ama ilk üç haram aydan Muharrem’in “haram”lığını helal olan Safer’e erteleyerek, ertesi sene aksini uygulayarak alışkanlıklarına devam ettiler. Bu özel erteleme biçimine “nesî” adı verilmiştir. Hacc mevsiminin ticarî, siyâsî vb. menfaatlerine uygun zamanlara denk gelmesi için de senenin artık günlerini arada bir, on üçüncü ay olarak seneye ekleyip seneye de nesî uygulamışlardır.

İslâmiyet, zamana kendi özgün düzenlemesini yaptıktan sonra aylar ve sene üzerindeki nesî uygulamasını, katmerli küfür ve sapıklık nitelemesiyle yerdî ve yasaklamıştır. Böylece, zaman üzerinde önceleri yapılmış veya daha sonra yapılması muhtemel benzeri tasarrufların, dinî ameller ve ibadetler adına hiç bir hüküm ifade etmeyeceği de söylenmiş olmaktadır. Artık bundan sonra aylara endeksli dinî vecibelerin ifasında esas olan zaman ölçüsünün kamerî yıl ve kamerî aylar olduğu da böylece kesin hükme bağlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Kamerî yıl ve aylar, haram aylar, nesî (erteleme).

THE FINAL TIMING-II:

NASÎ/INTERPOSITION TO THE INVIOLEBLE MONTHS

Abstract

Allah arranged the year and put the months in order in the final religion Islam. The year is the lunar year and the months are twelve lunar months. Four of them Dhu’lqa’da, Dhu’lhijja, Muharram and Rajab are inviolable months.

Before Islam polytheist Arabs had used the lunar year and they had respected the inviolable months. But then they were bored without war and looting etc. especially

during these three successive inviolable months. Then they put the inviolable month Muharram back instead of Safar that wasn't inviolable and they reversed it the following year. This reverse was named "nasî". Then they added the extra eleven days of the year as a thirteen month to each second or third year to correspond hajj month to the season they had wanted and so they put the year back. It was the "nasî" for the year.

Islam has banned to put some inviolable month back instead of other that wasn't inviolable and to add a extra month at the end of a year (nasî) absolutely. And so the essential measure for timing worshippings became the lunar year and twelve lunar months certainly.

Keywords: Lunar year and months, inviolable months, nasî (to put back).

Giriş

"Hakikatte ayların sayısı Allah yanında, Allah'ın kitabında, ta gökleri ve yeri yarattığı günden beri on iki aydır. Onlardan dördü haram aylardır. İşte bu en doğru hesaptır..."¹ ayet-i kerimesiyle İslâmiyet, zaman uygulamasında tercihinin, yaratılıştan beri devam edegelen köklü sistem olduğunu ilan etmiştir.

İlk yaratılıştaki ayların sayısının on iki olması demek, ilk peygamberle ve ilk dinle birlikte bu ilke konulmuştur, demektir. Bu, ilâhî bir tanzim olmak haysiyetiyle doğru, sağlam ve kalıcı bir hesaplama değildir. Bunlardan dört tanesinin de, nâhoş şeylerin yapılmasının yasaklandığı haram aylar olduğu aynı ayet-i kerimede bildirilmiştir. On iki ayın adları, sıralaması ve hangilerinin haram aylar olduğunu da Hz. Peygamber haber vermiştir. Bu düzenlemedeki sene "kamerî sene" (ay yılı) ve aylar da "kamerî aylar"dır ki, Câhiliye Arapları da bunu böyle bilip uygulamışlardır.

Arapların yaşadığı bölgenin merkezi Mekke'dir ve Ka'be de bu şehre ayrıcalık katan, bir benzeri olmayan yegâne unsurdur. Bu hüviyetiyle Mekke diyânet, siyaset, ticaret vb. konularda odak nokta olmaktadır; o çevrenin halkı ve komşu milletler onun etrafında karışıp kaynaşmaktaydı. Abdü Menâf'ın oğulları Hâşim'in Şam ile, Abdü Şems'in Habeşistan'la, Muttalib'in Yemen'le ve Nevfel'in İran'la sağladığı garantiler sonucu Mekke tüccarları da her bir memlekette rahat dolaşabiliyorlar, "Harem ehli" olmanın avantajını kullanıyorlardı.²

Hacc ibadeti Zü'l-Hicce ayında olduğundan çevre insanı da hacc öncesi Zü'l-Ka'de ayında Mekke'ye gelmekteydi. Kurulan panayırlar, yapılan siyasî görüşmeler, ticarî hareketlilik vs. şehre büyük canlılık ve menfaat sağlamaktaydı. Sonra da bu insanlar haccını yapıp memleketine dönmekteydiler.

¹ Tevbe, 9/36.

² Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'an (Kurtubî Tefsîri)*, Mısır 1387/1967, XX, 204.

Kamerî aylar senenin bütün mevsimlerine denk gelecek şekilde dönerli olduğundan hacc mevsimi de aynı şekilde yer değiştirmekteydi. Haccın denk geldiği kimi mevsimler ticaret mallarının tedarikinde ya da insanların seyahat etmesinde rahatlık sağlamıyordu. Bu günlere denk gelen verimsiz hacc mevsimi de Mekke ve çevresinin menfaatlerine uygun düşmüyordu. Çaresi?..

Gerek haram aylardan peşpeşe gelen üçünde müşrik Arapların baskın, yağma, vurgun vb. yapamayarak sıkıntıya kalmalarına bir çözüm üretmek ve gerekse hacc mevsiminin menfaatlerine hizmet edecek bir mevsime denk gelmesini sağlamak üzere takdim-tehir suretiyle haram ayların sıralamasını değiştirmişler ve senenin aylarının sıralamasında da aynı fiili uygulamışlardır. Özelde müşrik Arapların bu yaptıklarına, genelde ise tüm insanların yaptıklarına veya yapmaları muhtemel benzeri bir muameleye ilâhî müdahale, yasaklama³ çerçevesinde "nesî" kavramı Kur'ân'ın gündemine girmiştir:

"Haram ay(lar)ı geciktirmek (nesî) ancak küfürde ileri gitme (sebebi)dir. Onunla kâfirler şaşırılır. Onlar bunu bir yıl helal, bir yıl haram sayarlar ki, Allah'ın haram kıldığına sayıca uysunlar da varsın Allah'ın haram ettiğini helal kılmış olsunlar! Bu suretle de onların amellerinin kötülüğü kendilerine süslenip güzel gösterildi. Allah o kâfirler guruhunu hidayete erdirmez."⁴

Daha önce yaptığımız ve senenin, ayların ve haram ayların tanzimini içeren çalışmaya "Son Zaman Ayarı-I: Yıl, Aylar ve Haram Aylar" adını vererek kendisine girizgah yaptığımızdan bu çalışmaya da "Son Zaman Ayarı-II; "Nesî": Haram Aylara Müdahale" başlığını koymayı uygun bulduk.

Hidayet ve tevfik Allah'tandır...

I- NESÎ KAVRAMI

a) "Nesî" in Sözlük Manası:

Dilcilerden bazılarının "nesî" lafzının kelime manasıyla ilgili görüşlerini -istikâkını konumuzu doğrudan ilgilendiren boyutuyla sınırlı tutarak- şöylece sıralayabiliriz:

"Nese'e" tehir etmek, ertelemek demektir. Bu fiilin ism-i mef'ûl (edilgen ortacı) olan "mensû" kelimesi de kalıp değişmek suretiyle "nesî" lafzına dönüşmüş⁵ olup "ertelenen, ertelenmiş olan" manasınadır.

³ Krş. Fahrüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer el-Râzî, Tefsîr-i Kebîr, *Mefâtîhu'l-Ğayb (Râzî, Tefsîr-i Kebîr)*, Tahran trs, XVI, 56 vd. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili (Elmalılı, Hak Dini)*, İstanbul-1971, IV, 2533.

⁴ Tevbe, 9/37.

⁵ İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh Tâcu'l-Luğa ve Sihâhi'l-Arabiyye (Cevherî, Sihâh)*, thk: Ahmed Abdulğafûr Attâr, Mısır trs., N-S-E md.; es-Seyyid Muhammed Murtadâ

“Ense’e” de “Nese’e” ile aynı manaya gelir. “Nesî” de bu kökten isim olup “tehir etmek” demek olduğu gibi “tehir edilen ay” manasına da gelir.⁶

“Nesî” zamanda yapılan ertelemedir. Arapların, “haram aylar”dan birisini diğer bir aya erteleme şeklinde yapmış olduğu “nesî” de bu manadandır.⁷

Müfessirlerimizden bazıları da ya kendi görüşü olarak ya da yine dil alimlerinden birisine isnat etmek suretiyle “nesî” kelimesinin manası hakkındaki görüşlerini serdetmişlerdir:

Taberî, kelimeye başta “artırma, ekleme” manasını yüklemiş, sonra da konuma ve konuya uygun mana olan “tehir etmek, geciktirmek, erteleme” manasını tercih etmiştir.⁸ Bununla birlikte müfessir bu kelimesinin “nâsî” (erteleme yapan) ve “mensû” (ertelenen) anlamında kullanıldığını ve bundan da “Muharrem” ayının kastedildiğini ifade eden rivayetlere ve tevellere yer vermiştir.⁹

Râzî, Ebû Ali el-Fârisî’ye nisbet ettiği “tehir etmek, geciktirmek” manasının ekseriyetin görüşü olduğunu ifade etmektedir. Ona göre “nesî” kelimesi, “insâ” anlamında mastardır ki, o da “tehir etmek”tir. Kutrub’un yüklediği “artırma, ekleme” manasını Râzî tercih etmemiştir.¹⁰

Kurtubî de kelimenin “artırma, ekleme” manasına işaret etmekle birlikte “tehir etme, erteleme” manasını öne çıkarmaktadır.¹¹

Elmalılı, “nesî” in öncelikli kelime anlamının, müfessirlerin ekseriyetinin de tercih ettiği “tehir etmek, geri bırakmak, erteleme” manası olduğunu belirtmiştir. Kelime aynı zamanda “tehir edilen, ertelenen” manasında sıfat olmaktadır. “Tehir eden” manası da yüklenmişse de bu zayıf bulunmuştur. Bazılarının kelimeye yüklediği “ziyade, artış” manasına gelmesi “tehir etme” manası ile alakalıdır. Zira artış, ertelemenin peşinden gelen zorunlu bir sonuç olur (lâzımı veya melzûmu)♦. Mesela,

(Murtaza) ez-Zebîdî, *Tâcu’l-‘Arûs (Zebîdî, Tâc)*, Dâr Lîbyâ, Bingazi 1386/1966, N-S-E md. Not: (مَعْمُول) manasına gelen (فَعِيل) veznine nakledilerek.

⁶ Mecduddîn Muhammed b. Ya’kûb el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-Muhît (Fîrûzâbâdî, Kâmûs)*, Muessetu’r-Risâle, Beyrut-1407/1987., N-S-E md. ; er-Râğîb el-Esbahânî (İsfehânî), el-Huseyn b. Muhammed, *el-Mufredât fi-Ğarîbi’l-Kur’ân (Râğîb, Mufredât)*, (nşr: Muhammed Ahmed Halefullah, Mısır-1970’ten) İstanbul 1986, N-S-E md.; Cevherî, Sîhâh, N-S-E md. ; Zebîdî, Tâc, N-S-E md.

⁷ Râğîb, Mufredât, N-S-E md.

⁸ Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân ‘an-Te’vîli Âyi’l-Kur’ân* (Taberî Tefsîri), nşr: Mahmud Muhammed Şâkir, Ahmed Muhammed Şâkir, Kahire trs., XIV, 243.

⁹ Bkz. Taberî Tefsiri, XIV, 246.

¹⁰ Râzî, Tefsîr-i Kebîr, XVI, 55.

¹¹ Kurtubî Tefsîri, VIII, 136.

♦ Lâzım ve melzûm: Biri olunca diğerinin de olması şart olan. (Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1970, s. 650.)

ecelin tehir edilmesi, ömrün artırılması sonucunu doğurur vs. Fakat her tehir bir artış gerektirmeyebilir. Mesela, aynı yıl içerisinde Muharrem ayı Safer, Safer ayı da Muharrem farzedilerek yapılan bir tehir ve buna bağlı takdim senede bir artış meydana getirmez.¹²

Böylece dilcilerin ve müfessirlerin çoğunluğunun "nesî" kelimesi için masdar olmak üzere "tehir, erteleme, geri bırakma" manasını tercih ettiklerini görmekteyiz.

b) "Nesî" in Terim Manası:

Terim mahiyetindeki tanım Taberî'den gelmektedir. O, "nesî" fiilini, "Allah'a şirk koşanların küfürlerini artırmak, O'nun ayetlerini ve hükümlerini inkar etmek üzere dört haram aydan erteleme yapmak; aylardan haram olanı helal, helal olanı da haram yapmak suretiyle uygulamış oldukları tehirlerdir."¹³ diye tarif etmiştir.

Râzî, "Aylar arasındaki nesî, haram olan ayın haramlığını kendisinde haramlık olmayan bir aya ertelemekten ibarettir."¹⁴ diye sınırlı bir tarif yapmıştır.

Burada bir hususa açıklık getirmek gerekmektedir: Nesî, sadece bir ayın bir ayla değiştirilmesi, haram olan ayın haramlığını kendisinde haramlık olmayan sonraki aya ertelenmesidir. Kamerî yılın güneş yılından eksik kaldığı günleri, onunla eşitlensin ve böylece aylar mevsimlerdeki yerlerinde sabit kalsın diye seneye gün ya da ay ekleme değildir. Seneye yapılan bu eklemeye "kebs" denilmektedir. Bu duruma göre "nesî" bir "kebs" değildir.¹⁵

II- NESÎ'in TARİHÇESİ

Kur'ân-ı Kerîm'de vurgulanan; tarih, siyer, tefsir, lügat vb. kaynaklarda yer alan "nesî" olayının bir gerçek olarak varlığı ortadadır. Ancak Arapların bunu nereden, ne zaman, kimden aldıkları ve ne zamandan beri uygulamakta oldukları, onlardan ilk uygulayanın kim olduğu ve nasıl tatbik ettikleri, her bir eserde farklı boyutlarda ve şekillerde anlatılmaktadır. Sonra, erteleme sadece dört haram aydan sadece peşpeşe gelen üçü arasında mı, yoksa haccı Arapların işine daha çok yarayan sabit bir mevsime denk getirmek için senenin tüm ayları üzerinde mi uygulanacak; bu da bir ikilem oluşturmaktadır. Bu da işin keyfiyetinin açık bir biçimde ortaya konulmasını zorlaştırmaktadır.

Mustafa Fayda, araştırmasında nesî'in Araplardan önceden bilindiğini, Mezopotamya, Eski Çin, Moğol, Tibet gibi ay takvimini esas alan

¹² Elmalılı, Hak Dini, IV, 2528.

¹³ Taberî Tefsîri, XIV, 243.

¹⁴ Râzî, Tefsîr-i Kebîr, XVI, 55.

¹⁵ Cevâd Alî, *el-Mufasssal fî-Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm (Cevâd Ali, Mufasssal)*, (Dâru'l-İlm li'l-Melâ'iyîn) Beyrut, (Mektebetu'n-Nehda) Bağdat 1978, VIII, 490.

eski kültürlerde ve Musevilerde yaygın bir uygulama olduğunu tesbit etmiştir. Ayı (kamer) esas alan takvimde yıl üç yüz elli dört, güneşi (şems) esas alan takvimde yıl üç yüz altmış beş gündür. Ay ve güneş yılı arasındaki bu farkı gidermek maksadıyla nesî' yapılıyor; kamerî yıla bir ay ilave edilerek takvim ay-güneş takvimi haline dönüştürülüyordu.¹⁶

Nereden öğrendikleri hususunda değişik bilgiler mevcuttur. Bîrûnî'nin verdiği bilgiye göre Araplar bunu İslâmiyetten iki asır önce komşuları olan Yahudilerden öğrenmişlerdir.¹⁷ Muhammed Hamidullah ise, Ezrakî'nin rivayetlerine dayanarak, Câhiliye Araplarının nesî' uygulamasına İslâmiyetin zuhurundan dört yüz elli yıl kadar önce başlamış olmaları gerektiğini söylemektedir.¹⁸

İbn Kesîr, Arapların nesî' uygulamasını İslâm gelmezden bir süre önce ihdas ettiklerini söylemekte¹⁹, ancak bunun için bir tarih vermemektedir.

Hamidullah, Araplarda nesî' müessesesinin ne zaman başladığının tam olarak bilinemediğini kaydetmiştir.²⁰

Kurtubî'nin izahına göre nesî' uygulama görevi gerçekten önem arzeden, ciddiye alınan ve o ölçüde de sahibine imtiyaz, ayrıcalık kazandıran bir iş idi. Üstlenen kişiye Araplar itaat ediyorlar ve o da böylece onların reisi oluyordu.²¹

İbn Abbâs'a isnat edilen bir habere göre nesî' uygulamasını ilk yapan kişi Amr b. Luhayy b. Kam'a b. Hindif olmuştur.²²

Ezrakî'nin Kelbî'den naklettiğine göre nesî' yapma görevi, Mudar ve Rebîa kabilelerinden önce o dönemde Kuzey ve Orta Arabistanda hakim olan Yemenli Kinde kabilesinin elindeyken bu kabilenin reisi Muâviye b. Sevr'in kızıyla evlenen Kinâne kabilesinin reisi Mâlik b. Kinâne'ye geçmiş; Mekke'de bu uygulamayı ilk o yapmış ve İslâmiyet'in gelmesine kadar da bu ailenin elinde devam etmiştir.²³

¹⁶ Fayda Mustafa, "Nesî", DİA, İstanbul 2006, XXXII, 578.

¹⁷ Cevâd Ali, Mufasssal, VIII, 490; Fayda, "Nesî", DİA, XXXII, 578.

¹⁸ Fayda, "Nesî", DİA, XXXII, 578.

¹⁹ İbn Kesîr Tefsiri, IV, 91.

²⁰ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, trc. M. Said Mutlu, Salih Tuğ, İstanbul 1969/1388, II, 130.

²¹ Kurtubî Tefsiri, VIII, 138.

²² Kurtubî Tefsiri, VIII, 138. "Amr b. Luhayy" için bkz. Özaydın Abdülkerim, "Amr b. Luhayy", DİA, İstanbul 1991, III, 87.

²³ Ebû'l-Velîd Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed el-Ezrakî, *Ahbâru Mekke ve Mâ Cae fi-hâ mine'l-Âsâr*, thk. Ali Ömer, Mektebetu's-Sekâfetu'd-Dîniyye trs., I, 145; Fayda, "Nesî", DİA, XXXII, 578.

İbnü'l-Esîr'in tesbitine göre, Cürhüm'den sonraki dönemde Beytullah'ın işlerini üstlenenlerden Mudar²⁴ kabilelerinin insanlara sunduğu üç tür hizmetten üçüncüsü "haram aylar"ı tehir etmek idi. Bu görevi yapan kimselere "kalammes"* denilirdi. Bu iş de kendi zamanı itibariyle Huzeyfe b. Fukaym b. Kinâne'ye düşmekteydi.²⁵ Kurtubî'nin bu bapta naklettiği rivayetlerde geçen birkaç ismin tümü de Benî Kinâne'yi göstermektedir.²⁶

İbn Kesîr'in İbn İshâk'tan nakline göre nesî', Benî Fukaym b. Adıyy b. Âmir b. Sa'lebe b. el-Hâris b. Mâlik b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar'da mevcut idi. Araplar için ayları ilk erteleyen "kalemme" Huzeyfe b. Abd b. Fukaym b. Adıyy olmuş, sonra da sırayla evlatları Abbâd, Kala' b. Abbâd, Ümeyye b. Kala', Avf b. Ümeyye devam ettirmiştir. "Nesî" ameliyesini en son yapan kalemme Ebû Sümâme Cünâde b. Avf** olmuş; o bu görevdeyken İslâm gelmiştir.²⁷ Zebîdî'nin Belâzurî'den nakline göre Ebû Sümâme kırk yıl, Kala' yedi yıl, Ümeyye de on bir yıl ayları nesî' görevini icra etmiştir.²⁸

Rivayetlerin çoğunda dikkati çeken husus, ertelemenin uygulayıcısı olarak verilen isim/isimler her bir rivayette değişik olmakla birlikte soylarının aynı olduğudur. Şöyle ki, kaynaklardaki rivayetlerin her birisi, "nesî" in uygulandığı tarihî süreç içerisindeki farklı dönemleri ve o anki "kalemme"i verdiğinden sanki bu isimler bir biriyle hiç ilgisi olmayan ayrı şeylermiş gibi görünmektedir. Hâlbuki birkaç farklı rivayet ve farklı isim hariç, uygulama silsilesine bir bütün olarak bakılacak olursa, çoğu rivayetteki bu ismin/isimlerin, başlangıçtan itibaren gelen zincirin bir yerindeki bir halkayı oluşturduğu; işin temelinde bir tezat olmadığı anlaşılacaktır. Aynı duruma dikkat çeken Cevâd Ali de aynı kanaati

²⁴ "Mudar"ın konumu ve "Huzeyfe b. Abd b. Fukaym"ın şecere tesbiti için şu silsileyi buraya almayı uygun bulduk: Huzeyfe b. Abd b. Fukaym b. Adıyy b. Âmir b. Sa'lebe b. el-Hâris b. Mâlik b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr b. Ma'add İbn Adnân. (Bkz. İbn Kesîr Tefsiri, IV, 93)

**"Kalemme" aslında "deniz" demektir. Verildiği kişide mevcut cömertlik, hayırlı olmak, çevresi geniş olmak, büyük lider olmak, zaman ve uzay ilmi vb. konularda bilgisi olmak, derin düşünmek, dâhî olmak, bilgin ve ârif olmak vs. manalarında üstün sıfatlara delalet eden bir vasıftır. Cevâd Ali'nin kanaati da bunun bir alem (özel isim) olmayıp o gün için bu işleri gören topluluğun fertlerinin her birine özel olarak verilen bir sıfat olduğudur. (Bkz. Ebû'l-Fidâ' İsmail 'İmâduddîn b. Omer b. Kesîr el-Kuraşî, *el-Bidâye ve'n-Nihâye (İbn Kesîr, el-Bidâye)*, thk. Ali Şîrî, Dâr İhyâu't-Türâsi'l-Arabî 1408/1988, II, 262, dn. 3; Zebîdî, Tâc, N-S-E md. ; Cevâd Ali, Mufasssal, VIII, 501.)

²⁵ İbnü'l-Esîr İzzuddîn Alî b. Ebî'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdilkerîm, *el-Kâmil fi't-Târîh (İbnü'l-Esîr, el-Kâmil)*, Dâru'l-Fikr, Beyrut trs., I, 252.

²⁶ Bkz. Kurtubî Tefsiri, VIII, 138.

** Daha sonra müslüman olduğu nakledilmiştir. (Bkz. İbn Kesîr, el-Bidâye, II, 252, dn. 4)

²⁷ İbn Kesîr, el-Bidâye, II, 252; bkz. İbn Kesîr Tefsiri, IV, 93; bkz. Zebîdî, Tâc, N-S-E md.

²⁸ el-Fîrûzâbâdî, Mecduddîn Muhammed b. Ya'kûb, *el-Kâmûsu'l-Muhît (Fîrûzâbâdî, Kâmûs)*, Muessetu'r-Risâle, Beyrut-1407/1987, N-S-E md.

belirtmiş; kaynakların nesî'i uygulama görevinin Kinâne'ye ait olduğunda neredeyse ittifak ettiklerini kaydetmiştir.²⁹

a) Nesî'in Üç Haram Ay Temelinde Uygulanması

Arapların nesî' yapmalarına gerekçe olarak harpçi, hareketli, atak ve saldırgan olmaları gösterilmektedir. Her hangi bir saldırıda bulunmaksızın, düşmanla savaşma arzularını yerine getirmelerini engelleyen peş peşe üç haram ay boyunca boş durmak onlara zor gelmekteydi. Hiçbir şey yapmadan üç ay geçecek olursa biz mahvoluruz, derlerdi.³⁰ Bu arzularını tatmin için böyle bir çareyi düşündükleri anlaşılmaktadır.

Nesî'in gerekçeleriyle ilgili bu izahattan Muharrem ayı ile Safer ayı arasında deveran eden kısa vadeli bir erteleme uygulaması anlaşılmaktadır. İleride geleceği üzere bazı müfessirler de -senenin tüm aylarını hedef alan uygulama ile ilgili haberlere yer vermelerine rağmen- bu anlayışı paylaşmaktadırlar. Ancak merkeze hacc mevsimini alarak senenin tüm aylarını ona göre düzenleyen uzun vadeli bir anlayış var ki, nesî' uygulaması açısından sanki bu daha ağırlıklı bir yere sahip görünmektedir. Vâhidî de işin bu boyutuna dikkat çekmek üzere, âlimlerin ekserisinin ertelemenin bir ayla sınırlı kalmadığı; bilakis tüm aylara şamil olduğu kanaatinde olduklarını vurgulamıştır.³¹

Nesî'in uygulanmasına gelince;

Nesî'in uygulanması, bazen şahıs adı verilmeden bazen de belli kişilerin adlarına kaydedilmiş ifadeler olarak veriliyor ise de herhalde her bir kalemme, misallerde görüleceği üzere, birbirine benzer veya yakın ifadeler kullanarak, ayı haram olarak bırakma ya da helal kılma maksadını anlatıp uygulamış olmalıdır.

İbn Abbâs'tan rivayet edilen bir haberde şöyle geçmektedir: "Nesî' sudur: Künyesi Ebû Sümâme olan Cünâde b. Avf b. Ümeyye el-Kinânî, her yıl hacc mevsiminde gelir ve, 'Biliniz ki, Ebû Sümâme ayıplanacak bir iş yapmaz, günah sayılacak bir şey de. Dikkat edin, bu yılın ilk Safer ayı bu (içinde bulunduğumuz) yıl helaldir.' diye bağırdı. İnsanlar da onu helal ay kabul ederlerdi. Böylece bir sene Safer ayını haram ay yapar, bir sene de Muharrem ayını haram ay yapardı..."³²

Yukarıdaki bu haberin değişik bir üslupla nakli de şöyledir: Araplar haccı eda edince Ebû Sümâme'nin yanında toplanırlardı. O da kendilerine hitap edip haram ayları açıklardı. Şayet onlardan birisini helal kılmak isterse, Allah'ın haram kıldıklarının sayısına uydurmak için Muharrem ayını

²⁹ Bkz. Cevâd Ali, Mufassal, VIII, 500.

³⁰ Bkz. Râzî, Tefsîr-i Kebîr, XVI, 57; Kurtubî Tefsîri, VIII, 137; İbn Kesîr Tefsiri, IV, 91; Elmalılı, Hak Dini, IV, 2529; Fayda, "Nesî' ", DİA, XXXII, 578.

³¹ Râzî, Tefsîr-i Kebîr, XVI, 57.

³² Taberî Tefsiri, XIV, 245; İbn Kesîr Tefsiri, IV, 91.

helal kılıp onun yerine Safer ayını koyardı; şöyle der idi: "Allahım, iki Safer'den birini helal kıldım; ilk Safer'i. Diğerini de ertesi seneye tehir ettim." Araplar bu hususta ona tabi olurlardı.³³

İbn Vâil'den gelen haberde "Erteleme yapan Benî Kinâne'den zeki birisi idi. Bir sene Muharrem ayını Safer ayı yapar; onlar da savaş yaparlar, ganimet elde ederler ve nasiplenirlerdi. Diğer sene de Muharremi haram kılardı."³⁴ denilmektedir.

Mücâhid'den yapılan nakil de şöyledir: "Benî Kinâne'den bir kişi her yıl (hacc) mevsiminde eşeğinin üzerinde gelir, şöyle derdi: 'Ey insanlar, ben ayıplanacak bir iş yapmıyorum; günah denilecek bir şey de işlemiyorum. Söylediğim de kesinlikle reddolunamaz. Biz, Muharrem ayını haram ay yaptık, Safer ayını da tehir ettik.' Ertesi yıl aynen gelir ve aynı sözü tekrar edip 'Biz, Safer ayını haram ay yaptık, Muharrem ayını da tehir ettik.' derdi. İşte bu yaptıkları, "...Allah'ın haram kıldıklarının sayısına denk getirmek için..." kavlı-i şerifinin manası olup uygulamalarında 'dört' sayısına denkliği korumalarıdır. "...ki, böylece Allah'ın haram kıldığı helal kılmış olsunlar ..." ilâhî sözü de bu haram ayı ertelemiş oldukları ifade etmek içindir."³⁵

Katâde'ye nisbet edilen bir başka rivayette de bu tehir işi ilahlara nisbet edilmek suretiyle icra edilmektedir. Şöyle ki: "Dalâlette olan bir takım insanlar akıllarına koyup haram aylara Safer ayını da eklediler. Onların bu işe baş tutan sorumlusu hacc mevsiminde kalkar, 'Haberiniz olsun! Tanrılarınız bu yıl Muharrem ayını haram kıldı.' derdi. Onlar da o sene onu haram kabul ederlerdi. Ertesi sene kalkar ve 'Haberiniz olsun! Tanrılarınız bu yıl da Safer ayını haram yaptı.' derdi. Onlar aynen bu sene de bunu haram sayarlardı. Bu iki ayın ikisine birden "Saferân (iki Safer)" denilirdi."³⁶

Bu haberlere göre nesî' yalnızca haram aylardan peşpeşe gelen üçü arasında oluyor, nesî' yani ileri-geri alınan haram ay da Muharrem ayı oluyordu. İbn Kesîr'in Mücâhid'den gelen habere³⁷ yaptığı eleştiride bu olguyu böyle anladığını; nesî'in senenin tüm aylarına şamil bir uygulama olmadığı kanaatini belirttiğini görüyoruz.³⁸ Taberî Tefsiri'nde İbn Abbâs, "nesî' "in bizzat Muharrem ayı olduğunu; bir sene onun, bir sene de Safer'in haram kılındığını, haram aylara diğer bir Safer ayı eklendiğini beyan etmektedir.³⁹ Dahhâk'ten de ertelenen ayın Muharrem olduğu; bir sene bu ayın, bir sene de Safer ayının haram kılınarak haram aylara "Safer" in de eklendiği nakledilmiştir. Ayları erteleyip Safer ayını Muharrem yapmak

³³ İbn Kesîr, el-Bidâye, II, 262.

³⁴ Taberî Tefsiri, XIV, 246.

³⁵ Taberî Tefsiri, XIV, 246; İbn Kesîr Tefsiri, IV, 92;

³⁶ Taberî Tefsiri, XIV, 247.

³⁷ Bu haber için bkz. İbn Kesîr Tefsiri, IV, 92.

³⁸ İbn Kesîr Tefsiri, IV, 93.

³⁹ Taberî Tefsiri, XIV, 246.

suretiyle Allah'ın haram kıldığı helal kılmaktaydılar. Hevâzin, Kاتفان ve Benî Süleym buna saygı gösterirler, Câhiliye döneminde bunu yaparlardı.⁴⁰ Taberî, bu görüşe katıldığını ihsas eden bir ifadeyle sonuç olarak diyor ki: "Sözün manası, haram kıldıkları ayların sayısında Allah'ın haram kıldığı dört ay sayısına uyuyorlardı. Onu ne artırıyorlar ve ne de eksiltiyorlardı. Bu, onların sayısının Allah'ın haram kıldığı ayların sayısına uydurulmasıdır."⁴¹

b) Nesî'in Tüm Aylar Temelinde Uygulanması

Alimlerin çoğunluğuna nisbet edilen ve senenin tüm aylarını içine alan⁴² nesî' uygulaması daha kapsamlı olunca herhalde tabîi olarak Muharrem ve Safer ayları arasındaki erteleme uygulamasına da şamil olmaktadır.

Ebû Mâlik'in bu konuda şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Seneyi on üç aya çıkarıyorlar, Muharrem'i de Safer yapıyorlar. O ayda haramları helal sayarak ihlal ediyorlardı..."⁴³

Bîrûnî, Arapların Câhiliye döneminde de müslümanlar gibi kamerî sene kullandıklarını söylemektedir. Hacc ibadetleri de dört mevsim arasında deveren etmekteydi. İşlenmiş deri, parşömen, meyveler vs. ticaret mallarının olduğu bir vakitte hacc yapmayı, bunun da en hoş ve en bolluk zamanda standart şekilde sabitlenmesini istiyorlardı. Hicretten yaklaşık iki yüz yıl önce komşuları yahudilerden "kebs"i öğrendiler. Kendi seneleriyle Güneş yılı arasındaki fazlalığı bir ay olarak aylarının sonuna girdirerek onların yaptığının benzerini yapmaya başladılar... Bu yaptıklarına "nesî" dediler. Çünkü onlar, geçen zamana uygun biçimde, iki ya da üç yılda senenin başlangıcını bir ay erteliyorlardı.⁴⁴

Râzî, tüm seneye yönelik bu nesî' uygulamasına da şöyle bir izah getirmiştir: Araplar, hesaplarını kamerî seneye (ay yılına) göre düzenlerlerse hacc mevsimi bazen yaza, bazen kışa denk geleceğini biliyorlardı. Değişken mevsim şartlarında yoculuk yapmaları zorlaşacaktı. Bu yüzden de ticaret yapıp kazanç elde ederek menfaat sağlayamayacaklardı. Başka beldelerin insanları da ancak uygun ve müsait zamanlarda geleceklerdi. İşin kamerî aya göre kurgulanmasının ve buna göre hacc döneminin senenin değişik mevsimlerine tesadüf etmesinin ticarî çıkarlarına vb. dünyevî menfaatlerine zarar verdiğinin farkındaydılar. Öyle olunca bunu terkedip şemsî seneyi (güneş yılını) dikkate aldılar. Güneş yılı ay yılından belli bir miktar fazla olunca ay yılına ilave yapmaya ihtiyaç duydular. İlave söz konusu olunca iki durum ortaya çıktı. Birincisi, bu eklemelerin birikmesi sebebiyle bazı seneleri on üç aya çıkarıyorlardı.

⁴⁰ Taberî Tefsiri, XIV, 247.

⁴¹ Taberî Tefsiri, XIV, 251.

⁴² Bkz. Râzî, Tefsîr-i Kebîr, XVI, 57.

⁴³ Taberî Tefsiri, XIV, 248.

⁴⁴ Cevâd Alî, Mufassal, VIII, 490.

İkincisi de hacc mevsimi kamerî ayların birinden ötekisine geçiyor; bazı seneler hacc Zilhicce'ye denk geliyor, ondan sonra Muharrem ayına, ondan sonra Safer ayına... Nihayet belli bir zaman sonra tekrar Zilhicce'ye... Bu eklemenin sonucu olarak ilk olarak ayların sayısında artış; ikinci olarak da bir aya ait olan hurmetin diğer bir aya ertelenmesi durumları ortaya çıktı. Nesî'in alimlerin çoğuna göre tehir, diğerlerine göre ekleme anlamına geldiğini açıklamıştık. Her iki değerlendirmeye göre de duruma uygun düşmektedir.

Sözün özü, ibadetleri kamerî yıla göre düzenlemek dünya menfaatlarını bozuyor; şemsî seneye göre tanzim etmek ise dünya menfaatlarını gözetmek demek oluyordu. Hâlbuki Allah Teâlâ, Hz. İbrahim'den itibaren işleri tanzimde kamerî seneyi gözetmelerini emretmişti. Onlar ise Allah'ın kamerî seneyi gözetme emrini terkettikler, dünya menfaatları uğruna şemsî seneyi kabul ettiler...⁴⁵

Senenin bütün aylarını kapsayan şumüllü bir nesî' söz konusu olunca da bunun uygulanma şekli, kaç yılda bir yapıldığı ile ilgili bilgiler arasında farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Mustafa Fayda'nın bu husustaki tesbitleri şöyledir:

Câhiliye devrinde kaç yılda bir ve hangi senelerde nesî' uygulandığına dair kesin bir bilgi yer almamaktadır. Bazılarına göre her yıl, başını müfessirlerin çektiği bazı âlimlere göre iki yılda bir, Bîrûnî gibi astronomi bilenlere göre ise üç yılda bir veya düzensiz aralıklarla nesî' uygulaması yapılmıştır. Muhammed Hamidullah da kendi özel hesaplamalarının ve rivayetleri değerlendirmesinin sonucunda üç yılda bir bu uygulamanın yapıldığı kanaatine varmıştır.⁴⁶

Mücâhid'den gelen enteresan bir rivayete göre müşrik Arapların uygulaması şöyle idi: "Müşrikler ayları şöyle adlandırıyorlardı: Zûlhicce, Muharrem, Safer, Rebî' (el-Evvel), Rebî' (el-Âhir), Cümâdâ (el-Ülâ), Cümâdâ (el-Âhira), Receb, Şa'bân, Ramadân, Şevvâl, Zülka'de. Zûlhicce'de bir defa hacc yaparlar. Sonra Muharrem'i hiç anmadan geçerler. Akabinde dönüp Safer'i Safer olarak anarlar. Sonra Receb'i Cümâdâ el-Âhira diye adlandırırılar. Sonra Şa'bân'ı Ramadân diye anarlar. Sonra Ramadân'a Şevvâl derler. Sonra Zülka'de'yi Şevvâl diye adlandırırılar. Sonra Zûlhicce'ye Zülka'de derler. Sonra Muharrem'i Zûlhicce diye anarlar ve hacc yaparlar. Onlara göre onun adı Zûlhicce'dir. Sonra aynı hikayeyi tekrarlarlar. Böylece her bir ayda iki yıl hacc yaparlardı. Bu uygulamaya bağlı olarak Ebû Bekr'in (ra) bu uygulamanın devam ettiği dönemdeki son haccı ikinci senenin Zülka'de'sine denk gelmiştir. Hz. Peygamber'in haccı Zûlhicce'ye denk gelmiştir. İşte bu O'nun (sas) hutbesinde, "Şüphe yok ki, zaman Allah'ın

⁴⁵ Râzî, Tefsîr-i Kebîr, XVI, 56.

⁴⁶ Fayda Mustafa, "Nesî", DÎA, XXXII, 578. Ayrıca bk. Hamidullah, İslâm Peygamberi, II, 90.

gökleri ve yeri yarattığı günkü durumuna dönmüştür.” buyurduğu zamandır.⁴⁷ Mücâhid’in bu rivayetindeki “Böylece her bir ayda iki yıl hacc yaparlardı.” ifadesine göre göre de nesî’in iki yılda bir tekrarlandığı anlaşılmaktadır. Ondan gelen bir başka haber de bunu desteklemektedir. Diyor ki: “İki yıl Zûlhicce’de hacc yaptılar, sonra iki yıl Muharrem’de hacc yaptılar, sonra iki yıl Safer ayında hacc yaptılar...”⁴⁸

Hız. Ebû Bekr’in haccıyla ilgili olarak yukarıda geçen haber yanlış anlaşılmaya müsait mahiyet arz etmektedir. Dikkat edilirse o, “nesî ” uygulaması hakkında bir nassın, hükmün gelmediği bir zamanda, Mekke halkının hacc ile ilgili mevcut uygulamasına tâbi olarak haccını ifa etmiştir. “Nesî ” uygulamasını yasaklayan ayet ise daha sonra inzâl buyurulmuştur. Dolayısıyla de bu yasak, onun yaptığı hacca şamil bir hüküm olmamaktadır.

Elmalılı’nı beyanınca da müşrik Araplar savaşa zaman bulabilmek için peşpeşe gelen üç haram aydan birisini ertelemek suretiyle ayların sıralamasını bozmuşlardır. Haccı da istedikleri mevsimde tutmak maksadıyla güneş yılı ile ay senesi arasındaki farkı, iki yılda bir on üçüncü kamerî ay olarak o yıla eklemişler, böylece haram ayların oranı da onikibuçukta dört olarak esnetilmiştir. İkinci seneye eklenen bu ay Zilhicce’den sonra geldiğinden Muharrem olması gerekirken, bir başka ay kabul edildiğinden Muharrem ayı Safer’e ertelenip bu fazladan aya “Safer-i âhir” adı verilmiştir. Bu yapılan ertelemeye “nesî ” adı, ertelenen Muharrem ayına da “nesî ” sıfatı verilmiş, bu onüç aylık seneye de “nesî ” senesi denilmiştir. Böylece “haram aylar”ı hedef alan bir “nesî ”, bir “ayları erteleme” adeti ortaya çıkartılmıştır. Her iki yılda bir aylık bir nesî ile geçirilen yirmi beş yılda normal bir kamerî yıl çalınmış, sıvıştırılmış olacağından ancak bundan sonraki yirmi altıncı yılda zaman olması gereken seyrine dönmüş, haram aylar ve hacc olması gereken yerine dönmüş olacaktır. İşte Hız. Peygamber’in veda haccı da, Hicret’in onuncu yılında nesî’in sona erip başa döndüğü seneye denk geldiğinden, esas yerindeki Zûlhicce’ye isabet etmiştir.⁴⁹

İlke olarak hangi aralıklarla ve hangi biçimde yapılırsa yapılsın sonuç olarak “nesî ” iki maksadı temin ediyordu; Birincisi, ayların ertelenmesi. Bu, helal ve haram kılma ameliyesinden yarar sağlamak, dünyevî kazanç elde etmek için bir ayın yerine diğer bir ayı helal kılmak suretiyle yapılıyordu. Diğer de, “ekleme” manasına geleni ki, kamerî seneye şemsî arasındaki farkı kamerî seneye ekleyerek ayların tüm mevsimleri dolaşmasını engelleyip hacc vb. olguların işlerine gelen muayyen mevsimlerde

⁴⁷ Taberî Tefsîri, XIV, 248; İbn Kesîr, IV, 92.

⁴⁸ Taberî Tefsîri, XIV, 249.

⁴⁹ Elmalılı, IV, 2529 vd. Not: Nesî’in tüm aylara uygulanışının diğer izahları için bkz. Taberî Tefsîri, XIV, 248; Râzî, Tefsîr-i Kebîr, XVI, 56; Kurtubî Tefsîri, VIII, 137; İbn Kesîr Tefsiri, IV, 92.

sabitlenmesini temin etmektir. ⁵⁰ Öyle görünüyor ki, Câhiliye Araplarının uyguladığı senenin tümüne yönelik olan "nesî" uygulaması her iki maksadı da elde etmeye kabiliyetine sahip bulunmaktaydı.

III. NESÎ'İN HARAM KILINMASI

Câhiliye insanın dünyevî menfaatlar uğruna Allah'ın koyduğu yıl ve ay tertibine el katıp değiştirmeleri elbette kurulan yeni düzeltme ve düzenleme çerçevesinde Kur'ân'dan bir tepki görecektir:

a) Kur'ân'ın Nesî'e Bakışı

Nesî kelimesine yüklenen üç boyutlu mananın her biri de değerlendirilerek denilebilir ki, bu yapılan fiil küfürde bir artış, bir katmerleşmedir. Zira helali haram kılmak da haramı helal kılmak da küfürdür. Nesî ayı da küfre sebeptir; çünkü haramların helal kılınmasına vasıta kılınmaktadır. Elmalılı'ya göre nesî yapan da küfürde ileri gitmiş ekstra, katmerli bir kâfirdir. Kendini şâri' yerine koyarak Allah'ın helal kılmış olduğunu haram, haram kılmış olduğunu da helal kılmaya mütemadiyen devam ederek kâfirleri büsbütün saptıracaktır.⁵¹ Bir başka ifadeyle, bunu yapan kişi -hâşâ- kendisini mutlak hâkim Allah'ın yerine koyarak şirkin büyüğünü işlemektedir. Öte yandan, bazı kalemmelelerin ifadelerinde "Bu yıl ilâhlarımız şöyle şöyle istedi..." diyerek nesî uyguladıklarını da görmekteyiz. Artık bu da Allah'a ortak koşmanın ve putperestliğin ortak sonucudur.

İslâmiyet âlem-şümûl bir din olmak ve ilelebet tüm insanlığa hitap etmek cihetiyle, nesî'nin yanında değişik inanç ve milletlerde mevcut benzeri uygulamaları da hedef almak durumundadır. Ayetin, Câhiliye Araplarınca yapılan nesî'i hedef alıyor olması itibariyle nüzul sebebi her ne kadar hususi görünüyor ise de tefsir usûlünde hükmün umumiliği temel ilkedir. Daha kuşatıcı bir nazarla olaya bakacak olursak, yarın başka din ve inanç mensuplarından bu dine girecek olanlarda Allah'ın zaman için koyduğu temel umdeye aykırı bir şey/ler bulunacak olursa onlar da bu hitaptan nasibini almak, konumunu buna göre düzeltmek zorundadır. Konunun burasında Elmalılı'dan aşağıdaki açıklamaları kaydetmek tam da yerinde olacaktır. Şöyle ki;

Ayette kastedilenin sadece Araplara mahsus olan nesî'i olmadığına dikkat etmek gerekir. Nesî'in genel bariz, açık bir sıfatı vardır. Bu vasıf, şer'î vakitlerin tesbitinde aslolan kamerî sene yerine fazla ya da eksik herhangi bir sene ayarı verilecek olursa bunun sonucunda kamerî seneye göre ayların yeri değişeceğinden, gün ölçeğine göre olan şer'î vakitler değişmez ise de oruç, hacc vb. ay ölçeğine tabi olan işlerin ve emirlerin, ibadetlerin ve hurmetlerin şer'î vakitleri, ait oldukları yerlerden her yıl ileri ya da geriye

⁵⁰ Cevâd Ali, Mufassal, VIII, 492.

⁵¹ Bkz. Elmalılı, Hak Dini, IV, 2534.

kayacak olmasıdır. Seneden seneye, helal olan bir ay kısmen de olsa haram olma gibi bir çelişkiye maruz kalacaktır.

Önceki şerâatlar için geçerli olan da kamerî senedir. Bu itibarla Yahudilerin ve Hıristiyanların bayram ve perhizleri de, zaman şemsî seneye tahvil edilince bir sene vaktine denk gelse dahi sonrasında kısmen, daha sonra tamamen sapacaktır. "...Bir sene helal ve bir sene haram kılarlar ..." tarifi bu iki halin ikisi için de doğrudur. Bu "...bir sene...", ertesi sene demek olmayacağından ifadenin genelliği daha açık bir şekilde anlaşılacaktır...⁵² Ayet-i kerîmenin koyduğu "...yeri ve gökleri yarattığı günde..." ölçüsüne bakıldığında bu da böyledir.

Nesî', özünü oluşturan temel vasıf "erteleme" göz önünde bulundurulduğunda, genel olarak Yahudilerin, Hıristiyanların vs. aylara gün eklemelerini (kebs) de içine alacak şekilde kapsamlı olarak tasvir edilmiş ve anlatılmıştır. Yapılış biçimi ne olursa olsun, bir ayı bir sene helal, bir sene haram kılmanın küfür, saptırma ve şaşırtma olduğu ortadadır. Bir de sayıyı Allah'ın haram kıldığına sayısına tutturmak yeterli olup gelişine dört ayı haram kılmak; hacc Zilhıcc'e yapılabileceğine Zilka'de'de yapılması bu ibadetin eda edilmiş olmasına yeterli olacağı, Şaban ayını Recep ayı yapmakla Recep ayının haramlığı yerine gelmiş olacağı vb. Allah'ın koyduğu çeşitli neviden tüm haramları helal kılmak suretiyle yaptıkları şeyler kapsamlı bir yanıltma olup katmerli küfür olmaktadır.⁵³

Yaptıkları bu çirkinlikler kendilerine hoş görünmektedir. Sayıyı riayet perdesi altında dinden vakit çalıp Allah'ın haram kıldığını helal, helal kıldığını haram saymayı ve böylece yaptıkları haksızlığı bir meziyet, bir kazanç, bir dirayet gibi algılayarak küfür olan bu hallerini hüsn-ü kabulle karşılarlar. İyiyi kötüden ayırma özellikleri dümura uğratılan bu kâfirler ve yaptıkları işlerde onlara aldananlar, sapma ve saptırma suretiyle katmerli küfürlerinde yalpalayıp dururlar; doğru yola çıkamazlar.⁵⁴

Kur'ân'ın bu fermanıyla, her önüne gelenin zamanla işine geldiği gibi oynamasının hayatın ahengini bozacağı, böyle bir kapı açıldığında rengarenk sistemlerin ortaya konulabileceği ve insanların bunlar arasında şaşkına döneceği kullara ihsas edilmiş olmaktadır. Bir diğer açıdan Allah Teâlâ, hangi ölçüde olursa olsun, koyduğu hükümlere müdahalenin kendisine bir isyan, zatına karşı bir şirk olduğunu açıklayarak buna izninin olmadığını kesin bir dille belirtmiştir. Artık bunun üzerine söylenecek bir söz olmasa gerektir.

⁵² Bkz. Elmalılı, Hak Dini, IV, 2536.

⁵³ Krş. Elmalılı, Hak Dini, IV, 2537 vd.

⁵⁴ Krş. Elmalılı, Hak Dini, IV, 2540.

---

b) Nesî'in Haram Kılınması

Konuyla ilgilenen kaynakların neredeyse ittifakla verdiği bilgiye göre, Hz Ebû Bekr hicretin dokuzuncu senesinde haccını yerine getirmiştir. Ancak nesî uygulaması yüzünden o yıl hacc Zilka'de ayına denk gelmiştir.⁵⁵ Rasûlullah'ın (sas) haccını ifa ettiği hicretin onuncu senesinde nesî uygulaması turunu tamamlayıp aylar aslî yerlerine avdet ettiği için O'nu haccı Zilhıcc'e, yani olması gereken aya denk düşmüştür.⁵⁶ Ebû Bekre'den (ra) rivayet edildiğine göre Nebî (sas) şöyle buyurmuştur: "Zaman, Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı gündeki ilk heyetine dönmüştür. Sene on iki aydır. Bunlardan dördü haram aylardır. Üçü arka arkayadır ki, Zilka'de, Zilhıcc ve Muharrem'dir. Dördüncüsü de Mudar kabilesinin Receb'idir ki, Cümâdâ'l-Âhire ile Şa'bân ayları arasındadır."⁵⁷ Yasak, tam da müşrik Arapların tertip ettikleri nesî oyununun bir turunun sona erip muhtemelen bir yenisine teşebbüs edecekleri bir anda, mükemmel bir zamanlamayla devreye girmiş olmaktadır. Bu da ilâhî planlamanın tartışılmaz bir hikmetidir.

Yine Ebû Bekre'den gelen rivayette Hz. Peygamber Vedâ Haccında şöyle buyurmuştur: "Kanlarınız, mallarınız ve ırzlarınız birbirinize, bu beldenizde ve bu ayınızda bu gününüzün haram olduğu gibi haramdır..."⁵⁸

Kur'ân-ı Kerîm'den anlaşılacağı üzere İslâm'da nesî'in yasaklanmasının sebebi "kalemmes"lerin aylarla oynayıp helal olan bir ayı bir yıl haram kılmaları; aynı ayı ertesi seneye helal kılmaları; böylece aylarla oynamalarıdır. İslâmiyet, nesî'i yasaklamak ve mutlak olarak kamerî ayları kabul etmekle bu zamanla oynamayı ortadan kaldırmıştır. İslâm'ın kamerî takvimi esas alması, onu diğer sistemlerden ayıran şiarlardan, özelliklerindedir. Böylece nesî' de kebs de sona erdirilmiş olmaktadır.⁵⁹

Hacc-ı Ekber (Vedâ' Haccı) esnasında inen "nesî' " ayeti üzerine Hz. Peygamber'in yaptığı bu açıklamalar, o ana kadar olan her türlü yanlış uygulamayı ardında bırakmış; artık İslâm diniyle birlikte kulların Allah Teâlâ'nın zamanla ilgili koyduğu değerlere el katmasını, onlarla oynamasını açık ve kesin bir ifadeyle yasaklamıştır.

Sonuç

Allah Teâlâ gökleri ve yeri yarattığında seneyi kamerî on iki ay olarak programlamış; İslâmiyet'te de aylara endeksli ibadet vakitlerinin düzenlenmesinde bu kamerî yıl ve aylar esas alınmıştır. Kur'ân'ın ve Hz.

⁵⁵ Bkz. Taberî Tefsîri, VIV, 248; Kurtubî Tefsîri, VIII, 137; İbn Kesîr Tefsiri, IV, 92. Hz. Ebû Bekr'in "hac emîr"liği ve o seneki hac ile ilgili ayrıntılar için bkz. Yıldız Hakkı Dursun, *Büyük İslâm Tarihi*, Çağ Yayınları İstanbul trs. I, 535.

⁵⁶ Bkz. Taberî Tefsîri, VIV, 248; Kurtubî Tefsîri, VIII, 137; İbn Kesîr Tefsiri, IV, 93.

⁵⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh (Sahîh-i Buhârî)*, Bed'i'l-Halk, 2.

⁵⁸ Sahîh-i Buhârî, İlim, 10; Hudûd, 10 (Abdullah b. Ömer'den, lafız farkıyla).

⁵⁹ Bkz. Cevâd Alfî, Mufasssal, VIII, 504.

Peygamber'in ifadelerinden çıkarılan zorunlu sonuç da her bir peygamberin zaman uygulamasının aynı minval üzere olmasının gerekliliğidir.

Süre doğru tesbit edilmişse, Hz. İsa'dan altı asır sonra gelen İslâmiyet öncesindeki Araplar, Hz. İbrahim'den miras aldıkları kamerî takvime uyuyorlar ve haram aylar için konulan savaş yasağına da riayet ediyorlardı. Ancak bu sistemin sonucunda dünyevî menfaatleri haleldar olunca, İslâmiyetin gelmesinden iki ya da beş asır kadar önce, komşuları olan Yahudilerden öğrendikleri zamanla oynama marifetlerini sergilediler.

Yahudiler kamerî (ay) yılı ile güneş yılıyla arasındaki on bir günlük farkı kamerî aylara gün olarak paylaştırıp ekleyerek (kebs) ay yılını güneş yılına dönüştürdüler. Araplara kamerî yılı ve haram ayların sayısını değiştirmediler. Ancak art arda gelen üç haram aydan Muharrem'i erteleyip onun önüne haram olmayan Safer ayını geçirdiler, ertesi sene de tersini yaptılar... Bu ertelemeye "nesî" tabiri kullanılmıştır. Hacc mevsiminin ve panayırların ticarî ilişkilerine vb. menfaatlerine denk zamanlara gelmesi için de kamerî senenin artık günlerini iki ya da üç yılda bir on üçüncü ay olarak seneye ekleyerek seneye de nesî uygulamasında bulundular.

İslâmiyet, zamanla ilgili kendi düzenlemesini yaptıktan sonra, nesî uygulamasıyla helal olan ayı haram, haram olanı helal kılmayı katmerli küfür ve sapıklık olarak niteledi ve sert ifadeler kullanarak yasakladı. Bu arada, geçmişteki ve gelecekteki benzeri bir düzenlemenin dini ameller adına hiçbir hüküm ifade etmeyeceği de vurgulanmış oldu. Artık bundan sonra dini vecibelerin ifasında esas olan zaman ölçüsünün kamerî yıl ve kamerî aylar olduğu da böylece kesin hükme bağlanmış oldu.

Hükümler hakkı âlemin mutlak yaratıcısı Allah'a aittir. Din de O'nun koymuş olduğu küllî, tüm şubeleriyle beraber bütünlük arz eden bir sistemdir. Parçalanmayı kabul etmez. Ümmetin birliğini ve birbirine benzerliğini sağlayan da bu küllî kabul ve uygulamalardır. Aksi takdirde ne din kalır ne de ümmet.

Ayrıca, dünya menfaati kaygısıyla dinî emir ve yasaklarla oynamak imanla bir arada olacak şey değildir. Diyelim ki, bu yolla çok kazanç sağlanmış olsa bile bereketi nereden gelecek? Ya da diğer bir ifadeyle, kabul etmediği yöntemlerle elde edilen menfaate, mala, kazanca vb. Allah'ın bereket vermesi umulur mu? Öyleyse bu çabalamalar niye?..

KAYNAKÇA

ALÎ, Cevâd, *el-Mufasssal fi-Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm (Cevâd Ali, Mufasssal)*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn Beyrut, Mektebetu'n-Nehda Bağdat 1978.

el-BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh (Sahîh-i Buhârî)*.

- el-CEVHERÎ, İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh Tâcu'l-Luğa ve Sihâhi'l-Arabîyye (Cevherî, Sihâh)*, thk: Ahmed Abdulğafûr Attâr, Mısır trs.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1970.
- el-ESBAHÂNÎ (İsfehânî), Râğıb, el-Huseyn b. Muhammed, *el-Mufredât fi-Ğarîbi'l-Kur'ân (Râğıb, Mufredât)*, (nşr: Muhammed Ahmed Halefullah, Mısır-1970'ten) İstanbul 1986.
- el-EZRAKÎ, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed el-Ezrakî, *Ahbâru Mekke ve Mâ Cae fi-hâ mine'l-Âsâr*, thk. Ali Ömer, Mektebetu's-Sekâfetu'd-Dîniyye, trs.
- FAYDA, Mustafa, "Nesî", DİA, İstanbul 2006, XXXII, 578.
- el-FÎRÛZÂBÂDÎ, Mecduddîn Muhammed b. Ya'kûb, *el-Kâmûsu'l-Muhît (Fîrûzâbâdî, Kâmûs)*, Muessetu'r-Risâle, Beyrut 1407/1987.
- İBN KESÎR, Ebû'l-Fidâ' İsmail 'Îmâduddîn b. Omer b. Kesîr el-Kuraşî, *el-Bidâye ve'n-Nihâye (İbn Kesîr, el-Bidâye)*, thk. Ali Şîrî, Dâr İhyâu't-Türâsi'l-Arabî 1408/1988
- İBNU'L-ESÎR, İzzuddîn Alî b. Ebî'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdilkerîm, *el-Kâmil fi't-Târîh (İbnu'l-Esîr, el-Kâmil)*, Dâru'l-Fikr, Beyrut trs.
- HAMİDULLAH, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, trc. M. Said Mutlu, Salih Tuğ, İstanbul 1969/1388.
- el-KURTUBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmî'l-Kur'an (Kurtubî Tefsîri)*, Mısır 1387/1967.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim, "Amr b. Luhay", DİA, İstanbul 1991, III; 87.
- er-RÂZÎ, Fahrüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer el-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr, Mefâtihu'l-Ğayb (Râzî, Tefsîr-i Kebîr)*, Tahran trs.
- et-TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an-Te'vîli Âyi'l-Kur'ân (Taberî Tefsîri)*, nşr: Mahmud Muhammed Şâkir, Ahmed Muhammed Şâkir, Kahire trs.
- YAZIR, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili (Elmalılı, Hak Dini)*, İstanbul-1971.
- YILDIZ, Hakkı Dursun ve Kadrosu, *Büyük İslâm Tarihi*, Çağ Yayınları İstanbul trs.
- ez-ZEBÎDÎ, es-Seyyid Muhammed Murtadâ (Murtaza) ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'Arûs (Zebîdî, Tâc)*, Dâr Lîbyâ, Bingazi 1386/1966.